

Mustafa bin Muhammed Ankaravî'nin İki Münâcâtı*

Faruk SÖNMEZ**

ÖZ

Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra, Türk edebiyatına yeni türler girmeye başlamıştır. Türk şairleri, Cenâb-ı Allah, Hz. Muhammed ve başta Kur'ân-ı Kerîm olmak üzere İslam kültürü ile ilgili çok sayıda eser meydana getirmişlerdir. Bu eserler içerisinde yekûnu Yüce Allah'ın konu edildiği birçok tür meydana getirilmiştir. Bu türlerin başında; kulun acizliğini, günâhkarlığını bilip Allah'tan af ve inayet dilemesini konu edinen münâcâtlar gelir. Çoğu divan ve mesnevilerin başında birer şiir olarak bulunan bu türün, az da olsa müstakil halde yazılmış olanları da mevcuttur. Çalışmaya konu edinen iki münâcât, şairin *Hulvü'n- Nâsıhîn* adlı mensur eserinin başında ve sonunda bulunmaktadır.

Çalışmada, Mustafa bin Muhammed Ankaravî'nin hayatı, şahsiyeti ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Konunun esasını oluşturan; Ankara Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 8091 numaralı yazmada kayıtlı eserin 3b ile 101b-102a varakları arasında yer alan iki münâcât, çeşitli hususiyetler bakımından incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk İslam Edebiyatı, Allah, Mustafa bin Muhammed Ankaravî, Şiir, Münâcât.

* Yazar; çalışmanın hazırlanması esnasında bilimsel ve etik ilkelere uyulduğunu ve yararlanılan tüm kaynakların kaynakçada belirtildiğini, çalışmanın maddi açıdan fonlanmadığını, çıkar çatışması bulunmadığını beyan etmektedir.

** Arş. Gör. Dr. Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları/Türk İslam Edebiyatı, e-mail: faruksonmez123@hotmail.com, <https://orcid.org/0000000153365300>

Makalenin Hakemlere Gönderiliş Tarihi: 27.04.2022

Makalenin Hakemlerden Geliş Tarihi: 29.05.2022

The Two Supplications of Mustafa Ibn Muhammed Ankaravî

ABSTRACT

After the Turks accepted Islam, new genres started to enter in the Turkish Literature. Turkish poets constituted numerous works related to Islamic culture especially almighty Allah, Prophet Muhammad and Holy Qur'an. In these works, genres, many of whose subjects are exalted Allah, were written. Supplications, whose subjects are the awareness of the weakness and sinfulness of the servant him/herself, and asking for forgiveness and mercy of Allah, come first. This genre, which can be present at the beginning of most of the divans and mathnawis as poems, though rarely, are also available as independent works. The two supplications as the subject of this study take place both at the beginning and at the end of prose work called *Hulyü'n-Nasihin*.

In the present study, information about life, personality and works of Mustafa ibn Muhammed Ankaravî was given. The two supplications, which comprise the subject of this work and are recorded among the foils with numbers 3b and 101b-102a of the manuscript registered in Ankara National Library in number 06 Mil Yz A 8091, were investigated with regard to various features.

Keywords: Turkish-Islamic Literature, Allah, Mustafa ibn Muhammed Ankaravî, Poem, Supplication.

GİRİŞ

Münâcât, kelimesi, lügatte “fısıldamak, fısıldaşmak, bir sırrı paylaşmak anlamına gelen “necv” kökünden türemiş olup Allah’a sığınmak, yalvarmak, dua ve niyaz etmek” anlamlarında kullanılır.¹ Edebî bir ıstılah olarak ise münâcât; Cenâb-ı Hakk’a yakarmak, yalvarmak, dua ve niyaz maksadıyla edebiyatımızın mesnevi, gazel, kaside, murabba, rubai, müseddes, müsemmen, kıt’a, müfred, terci-i bend, tekib-i bend gibi birçok nazım şekliyle yazılan, muhtevası Allah’a yakarış olan şiirlere denir.²

¹ Şemseddin Sâmî, *Kamûs-i Türkî* (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2019), 407.

² Abdülhakim Koçin, *Türk Edebiyatında Münâcât* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), 20-21.

Konu olarak mûnâcât; kulun, sahip olduğu sanat kaygılarını bir yana bırakarak samimiyetle ve doğrudan aczini ortaya koyarak Allah'tan af ve mağfiret dilemesidir. Günâhkar bir kulun Rabb'inin kerem ve mağfiretinden başka sığınabileceği bir yer bulunamayacağından mûnâcâtlarda Allah'ın bağışlayıcılığını dile getiren “Rahmân, Rahîm, Gaffâr, Settâr, Kerîm, Muîn” gibi isim ve sıfatlar sıkça zikredilir. Şairler, Allah'a yönelme ve her şeyi ondan bekleme arzusuyla çok sayıda manzume kaleme almışlardır. Divan şairlerinin kahir ekseriyeti divan veya mesnevilerinde mûnâcât türünde şiirlere yer vermişlerdir. Mûnâcâtlar genel olarak manzum şeklinde yazılmakla beraber, az sayıda mensur örneklere de rastlamak mümkündür. Sinan Paşa (ö. 1486)'nın *Tazarru'nâme*'si bu türde yazılmış en muteber eserlerden biri olarak kabul görmektedir.³

Şairlerin tüm dünyevi duygularından arınarak ve hiçbir sanat kaygısı gütmeyen yazdıkları bu şiirlerde, hissiyatlı ve rikkatli bir üslup hâkimdir. Mûnâcâtlarda konu edilen duygular müşterek olmakla beraber şairlerin tahsilleri, mizaç ve meşreplerinden kaynaklanan bazı farklılıklar da görülmektedir. Medrese tahsili görmüş şairlerde daha çok dinî kültürün yansıtıldığı, kimi yerlerde ise tefekkürün hikmete dönüştüğünü ve şiirin didaktik bir hüviyete büründüğü görülürken, tasavvuf erbabı şairlerin mûnâcâtlarında ise daha çok coşkulu bir ruh hali sezilmektedir.⁴

Mûnâcâtlar çoğunlukla aruz vezniyle yazılmıştır. Tekke edebiyatına mensup şairlerin dörtlülükler halinde yazdıkları ilahiler de genellikle aruz vezniyledir. Âşık edebiyatı şairleri tarafından da genel olarak 8'li hece ölçüsüne rağbet edilmiştir.⁵

Şairler, mûnâcâtlarda gerek kaynak olarak gerekse iktibas yoluyla Kur'ân-ı Kerîm ile hadis-i şeriflerden istifade etmişlerdir.⁶ Mûnâcâtın ilk numunesi Hz. Adem'in cennetten çıkarıldığında yaptığı; “... *Ey Rabbimiz*

³ Muhsin Macit, “Mûnâcât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 31/563-565.

⁴ Rıdvan Canım, *Divan Edebiyatında Türler* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 169.

⁵ Cemal Kurnaz, *Mûnâcât Antolojisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992), 1.

⁶ Necla Pekolcay vd., *İslâmî Türk Edebiyatı Giriş/ İslâmî Türk Edebiyatında Nev'iler* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1981), 146.

kendimize haksızlık ettik. Eğer bizi bağışlamaz ve merhamet etmezsen her halde zarara uğrayanlardan oluruz.”(A’raf, 7/23) duası kabul edilir.⁷

Münâcât türünün ilk örnekleri, İslamiyet’in yayılmasıyla beraber Arap edebiyatında ortaya çıkmıştır. Halifelerden Hz. Ebubekir (ö. 13/635), Hz. Ömer (ö. 24/646) ve Hz. Ali (ö. 40/662)’ye isnad edilen münâcât türünde birer şiir tespit edilmiştir. Bu şiirler içerisinde Hz. Ebubekir’e isnad edilen “Kaside-i Ebubekr-i Sıddık” ile Hz. Ali’ye atfedilen “el-Mecmu’atü’l-Kübra” isimli münâcâtlar bu türün ilk örnekleri arasında gösterilmektedir.⁸

Fars edebiyatında münâcât türünün ilk örnekleri X. ve XI. yüzyıllarda görülür. Bu edebiyatta edebî bir tür olarak uzun bir geçmişe sahip olan münâcât, “niyâziş” adıyla da bilinmektedir. Manzum ve mensur münâcâtlar içerisinde Hâce Abdullah Herevî (ö. 1089)’nin eseri, tasavvufî Fars geleneğinde bu türün ilk örneği kabul edilir.⁹

Münâcât, İslamî Türk edebiyatının en eski nevelerinin başında gelir. İslamî Türk edebiyatımızın ilk eserlerinden biri olan *Kutadgu Bilig*’de müstakil bir münâcât olmamakla beraber eserin girişinde bulunan tevhidde münâcât hüviyeti taşıyan beyitler yer almaktadır. Yine ilk İslamî mahsullerden Hoca Ahmed Yesevi (ö. 1166)’nin *Divan-ı Hikmet*’inin altıncı hikmeti de aynı zamanda bir münâcât örneğidir. Orta Asya’da başlayan münâcât geleneğimiz Anadolu’da yüzyıllar boyu devam etmiştir. Anadolu’da, Sultan Veled (ö. 1312) ve Ahmed Fakih (ö. XV ?) gibi şairler tarafından bu türün ilk örnekleri samimi ve süsten uzak bir üslupla verilmiştir. Divan şairlerinin neredeyse tamamının divanlarında münâcât türünde şiirlere rastlamak mümkündür. Bu gelenek içerisinde en güzel örnekleri Alî Şîr Nevâî (ö. 1501), Ahmed-i Dâî (ö. 1421’den sonra), Şeyhî (ö. 1429’dan sonra), Muhibbî (ö. 1566), Fuzûlî (ö. 1556), Adlî (ö. 1512), Bahtî (ö. 1617), İsmetî (ö. 1665), Azmizâde Hâletî (ö. 1631), Nefî (ö. 1635), Naîlî (ö. 1666), Nevres (ö. 1876), Esrar Dede (ö. 1797) gibi şairler ortaya koymuştur. Münâcât yazma geleneği Divan şairlerine nispetle mutasavvıf şairlerde daha yaygındır. Yûnus Emre (1320-1321?), Dede Ömer Ruşenî (ö. 1487), Kemâl Eşrefoğlu Rumî (ö. 1469), Ümmî Kemâl (ö. 1475), Niyâzî Mısrî (ö. 1694), Seyyid Nizâmoğlu (ö. 1601), Sezâi-yi Gülşenî (ö. 1738), Kuddûsî (ö. 1849), akla gelen en önemli münâcât sahibi mutasavvıf

⁷ Koçin, *Türk Edebiyatında Münâcât*, 21.

⁸ Koçin, *Türk Edebiyatında Münâcât*, 23-24.

⁹ Canım, *Divan Edebiyatında Türler*, 170.

şairlerdir. Klasik dinî musikisinde mühim bir yer tutan temcîd ve münâcâtların güftelerinin birçoğu mezkûr şairlerin eserlerinden alınmıştır.¹⁰

Hayatı ve İlmî Kişiliği

Mustafa bin Muhammed Ankaravî hakkında kaynaklarda yeterince bilgi bulunmamaktadır. Yazmış olduğu eserler ve eserlerini takdim ettiği kişilerden yola çıkılarak müellifin XIV. yüzyılda yaşadığı düşünülmektedir.¹¹ Mustafa bin Muhammed Ankaravî hakkında bilgi veren en muteber kaynak Bursalı Mehmed Tahir'in *Osmanlı Müellifleri*'dir. *Osmanlı Müellifleri*'nde Ankaravî ile ilgili şu malumatlara yer verilmiştir: *Ulemâ-yı Osmâniyyenin kudemâsından bir zâttır. Şehzâde Süleyman Paşa nâmına bir cild-i kebîr üzere Türkçe yazdığı mukaddimesinde münderic olan Sûre-i Mülk Tefsîri, târih-i lisân-i Osmânî noktasından da hâiz-i ehemmiyettir. Bir de mev'iza, fezâil-i şühûr-ı selâse, mu'cizât, fazîlet-i sâlat ve hikâyât-ı latife ani'l-eslâftan bâhis Türkçe Hulvu'n-Nâsîhîn isminde diğer bir eseri daha vardır ki her ikisi de Kütübhâne-i Umûmi'de mevcuttur.*¹² Mezkûr bilgilerden yola çıkılarak müellifin Osmanlı ulemasının köklü ailelerinden birine mensup olduğu, Osmanlı lisanı için kıymetli bir eser olan *Sûre-i Mülk Tefsîri* adlı eserini Orhan Bey'in oğlu Şehzade Süleyman Paşa adına telif ettiği, mev'iza, fezâil-i şühûr-ı selâse, mu'cizât, fazîlet-i sâlat ve hikâyât-ı latife ani'l-eslâftan bahseden *Hulvu'n-Nâsîhîn* adlı Türkçe bir eserinin olduğu ve bu eserlerinin umumi kütüphanelerde mevcut olduğu anlaşılmaktadır.

Bu bilgiler doğrultusunda Mustafa bin Muhammed Ankaravî'nin XIV. yüzyılda yani Beylikler döneminde yaşadığı söylenebilir. Müellif, Süleyman Paşa adına yazdığı tefsiri 1331 tarihinde bitirdiğine göre XIV. yüzyılın başı ya da XIII. yüzyılın sonlarında doğmuş olmalıdır. Eserlerinin telif tarihi ve takdim ettiği devlet adamlarının yaşadığı dönemlere bakıldığında ise Mustafa bin Muhammed Ankaravî'nin 1364'lere kadar

¹⁰ Macit, "Münâcât", 563-565.

¹¹ Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi* (İstanbul: Ötüken Yayınevi 1977), C. 2/77.- Mehmed Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul: Ötüken Yayınevi, 1980), 341.-Necla Pekocay, *İslami Türk Edebiyatı*, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2002), 176.- Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri* (Haz. M. A. Yekta Saraç), (Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınevi, 2016), 240.

¹² Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 435.

hayatta olması kuvvetle muhtemeldir.¹³ Mustafa bin Muhammed, İnançoğulları ve Hamidoğulları Beylikleri döneminde yaşamış ve yazmış olduğu tefsirleri devrin beylerine sunmuş bir şahsiyettir. Hayatı hakkında kesin bilgiler olmamakla beraber Eğirdir ve Denizli civarında yaşadığı tahmin edilmektedir.¹⁴

Esas kaynakların verdiği bilgilerden farklı olarak Yusuf Akçay da müellifin kendi eserlerindeki muhteva ve kaynaklarından yola çıkarak Mustafa bin Muhammed ile Mustafa bin Muhammed Ankaravî'nin farklı kişiler olabileceğini belirtmiştir. *Hulvü'n-Nâsıhîn*'de kullanılan bazı kaynakların, eserin telifinden sonraki dönemlere ait olması ve bu eser dışındaki diğer eserlerde Ankaravî nisbesinin geçmemesi mevcut çelişkilere sebep olarak göstermiştir.¹⁵

Yazdığı tefsirlerden hareketle Mustafa bin Muhammed'in iyi bir dinî ve ilmî birikime sahip olduğu söylenebilir. Eserlerinde kullandığı ayet ve hadis iktibaslarının yanında, Mevlânâ, Sâlebî, Ebu'l-Leys Semerkandî gibi şahsiyetlere atıflarda bulunması onun iyi derecede Arapça ve Farsça bildiğini gösterir. Eserlerini kaleme alırken latife, nükte, vecize, atasözü ve kısa hikâyelere yer vermesi onun geniş bir kültürel birikime sahip olduğunu ortaya koyar. Bilhassa sade Türkçe ile yazması dönemindeki dilin gelişmesine hizmet etmiştir.¹⁶

Eserleri

Tebareke Tefsiri

Eser devrin dört ayrı beyine sunulduğundan (Süleyman Bey, İshak bin Murad Arslan, Hızır bin Gölbeyi, Murad Bey) yazma kütüphanelerimizde çok sayıda nüshası bulunmaktadır.¹⁷ Eserin telif

¹³ Geniş bilgi için Bk. Yusuf Akçay, *Mustafa Bin Muhammed'in İhlâs Sûresi Tefsiri (Giriş-İnceleme-Metin-Ekler Dizini-Sözlük-Tıpkıbasım)*, (Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005), 3.

¹⁴ Yusuf Akçay, *Mustafa Bin Muhammed'in İhlâs Sûresi Tefsiri (Giriş-İnceleme-Metin-Ekler Dizini-Sözlük-Tıpkıbasım)*, 2.

¹⁵ Akçay, *Mustafa Bin Muhammed'in İhlâs Sûresi Tefsiri (Giriş-İnceleme-Metin-Ekler Dizini-Sözlük-Tıpkıbasım)*, 2.

¹⁶ Akçay, *Mustafa Bin Muhammed'in İhlâs Sûresi Tefsiri (Giriş-İnceleme-Metin-Ekler Dizini-Sözlük-Tıpkıbasım)*, 3.

¹⁷ Akçay, *Mustafa Bin Muhammed'in İhlâs Sûresi Tefsiri (Giriş-İnceleme-Metin-Ekler Dizini-Sözlük-Tıpkıbasım)*, 4.

kaydında 731/1331 tarihi yer almaktadır. Tebareke Tefsiri üç ana bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde Tebareke sûresini okumanın sevabı, ikinci bölümde Tebareke sûresini nüzûl sebebi, üçüncü bölümde ise Tebareke sûresinde yer alan ayetlerin manalarına yer verilmiştir. Müellif bu bölümleri ele alırken kendisinden önce yazılmış tefsir kitaplarından istifade etmiştir. Ayrıca nükte, atasözü, vecize ve hikâyelerle bu metni süslemiştir.¹⁸

Yasin Sûresi Tefsiri

Tam olarak hangi yılda yazıldığı bilinmemekle beraber eserin en eski nüshası 858/1454 yılında istinsah edilmiştir. Eser Sultan I. Murad'a takdim edilmiştir. Bu bilgiden yola çıkarak eserin XIV. yüzyılın ikinci yarısında yazıldığı söylenebilir.¹⁹

Fatiha Tefsiri

Fatiha Sûresi'nin Türkçe tefsiridir. İnançoğulları Beyi Murad Arslan Bey'e takdim edilmiştir.²⁰

İhlas Sûresi Tefsiri

Eser, İnançoğulları Beyi Murad Arslan Bey'in isteği üzerine kaleme alınmıştır. Müellif ilk sayfalarda eserin yazılma maksadını belirttikten sonra sûrenin faziletleri hakkında malumat vererek sûrede geçen bütün kelimeleri tefsir eder. Eserin beş nüshası tespit edilmiştir.²¹

Tezkiretü'l-Evliya Tercümesi

Ferîdüddin Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliya* adlı eserinin tercümesidir. Eser Aydınoglu Mehmed Bey'in isteği üzerine tercüme edilmiştir.²²

¹⁸ Ali Özcan, *Tebareke Tefsiri (Metin-Gramer Notları-Sözlük)*, (Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1987), 3-6.

¹⁹ Nadide Gürbüz, *Mustafa İbn-i Muhammed Ankaravî Yasin Sûresi Tefsiri*, (Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1986), 3-6.

²⁰ M. Esad Coşan, "XV. Asır Türk Yazarlarından Muslihu'ddin, Hamid-oğulları ve Hızır Bey", *Vakıflar Dergisi* 13 (1981): 103.

²¹ Akçay, *Mustafa Bin Muhammed'in İhlâs Sûresi Tefsiri (Giriş-İnceleme-Metin-Ekler Dizini-Sözlük-Tıpkıbasım)*, 5-7.

²² Coşan, "XV. Asır Türk Yazarlarından Muslihu'ddin, Hamid-oğulları ve Hızır Bey", 104.

Hulvü'n-Nâsîhîn

Ahlak ve nasihat konularını içeren, yirmi üç bölümden müteşekkil, mensur bir eserdir. *Hulvü'n-Nâsîhîn*'de İslam dinindeki önemli gün ve gecelerin fazileti, üç aylarda yapılması gereken ibadetler ve Hz. Peygamber'e salavat getirmenin faziletleri gibi konular ihtiva edilmiştir. Yazma eser kütüphanelerimizde eserin çok sayıda nüshası tespit edilmiştir.²³

Birinci Münâcât

Bu şiir müellifin *Hulvü'n-Nâsîhîn* adlı mensur eserinin Ankara Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 8091 numarada kayıtlı nüshasının 101b-102a varakları arasından yer almaktadır. Beyza Bılıkçı tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanan *Hulvü'n-Nâsîhîn*, içerisinde müellif nüshası bulunmayan 22 nüsha tespit edilmiştir²⁴ Manzume bu nüshalar içerisinde yalnızca mezkûr nüshada yer almaktadır. Münacâtın geçtiği tek nüshada da herhangi bir telif veya istinsah kaydına rastlanmamıştır. Bu nüshanın müellif nüshası veya müellifin yaşadığı döneme yakın bir tarihte istinsah edilmiş bir nüsha olduğunu düşünmekteyiz.

Halk arasında oldukça yaygın olan bu münâcât, farklı dönemlerdeki şairlerin de mecmualarında yer almıştır. XIX. yüzyılda Bilal Nuri isimli bir şair tarafından tertip edilen mecmuada bu şiire de yer verilmiştir. Bilal Nuri'nin manzumeleri Meliha Yıldırım Sarıkaya tarafından yayımlanmıştır. Bu mecmuada yer alan mezkûr münâcâtın da Bilal Nuri'ye ait olabileceğine kuvvetle ihtimal verilmiştir.²⁵ Lakin sözü edilen münâcâtın XIX. yüzyılda yaşamış Bilal Nuri'ye değil XIV. yüzyılda yaşamış Mustafa bin Muhammed Ankaravî'ye ait olduğu kanaatindeyiz. Bu kanaatimizi aşağıda belirtilen birkaç husus üzerinden izah edebiliriz:

1. Sözü edilen münâcât, Mustafa bin Muhammed Ankaravî'ye ait *Hulvü'n-Nâsîhîn* 'ın adlı eserin sonundaki yazma içerisinde yer almaktadır.
2. Bu münâcâtın son bölümünde şairin ismine yer verilmiştir:

²³ Beyza Bılıkçı, *Ankaralı Mustafa bin Muhammed ve Hulvü'n-Nâsîhîn Dil İncelemesi-Metin-Sözlük 1b-42b*, (İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 4-6.

²⁴ Bılıkçı, *Ankaralı Mustafa bin Muhammed ve Hulvü'n-Nâsîhîn Dil İncelemesi-Metin-Sözlük 1b-42b*, 5-6.

²⁵ Meliha Yıldırım Sarıkaya, "Halk Dilinde Bir Duâ Mecmûası: Bilâl Nûrî Münâcâtı", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27, (2012): 113-146.

Ol kıyâmet şiddetinden sen hâlâş eyle bizi

Muştafa'ya sen bağışla yâ Ganî Perverdigâr (b. 42)

3. Şiirdeki dil, kullanılan bazı arkaik kelimeler münâcâtın yakın dönem eseri değil Eski Anadolu Türkçesine ait bir metin olduğunu göstermektedir (deyü, kamu, od, tamu, tanrı, ayruk, kimesne, çün, çeri, eyle-gil, yarlığa-gıl). 4. Metin, XIV. yüzyıl metinlerine has özelliklerden biri olan harekeli nesih yazısıyla yazılmıştır. 5. Aynı mecmua içerisinde olduğu *Hulvü'n-Nâsîhîn* adlı eser ile aynı ifade ve ses özelliklerine sahiptir. 6. Yine aynı mecmua içerisinde müellifin benzer ses ve anlam özellikleri taşıyan bir münâcâtı daha bulunmaktadır. Dolayısıyla şiirin yakın dönemde değil Eski Anadolu Türkçesine ait bir metin olduğu kanaati ağırlık kazanmıştır.

Hâzâ Münâcât başlığını taşıyan bu şiir besmeleyle başlamaktadır. Mesnevi nazım biçimiyle kaleme alınan şiir toplam 45 beyitten meydana gelmektedir. Şiir, kendi devrine münhasır olan harekeli nesih hattıyla yazılmıştır. Şiirde, mesnevilerde yaygın olarak tercih edilen "*Fâilâtün Fâilâtün Fâilün*" kalıbı kullanılmıştır. Münâcâtın genelinde vezin başarılı bir şekilde tatbik edilmiş, kimi Türkçe kelimelerin zaruretinden dolayı imâleler oluşmuştur. Şiirdeki her beyitin ikinci mısrasının sonunda "yâ Ganî Perverdigâr" duası tekrarlanmıştır. Bu dua aynı zamanda şiirin redifi durumundadır. Kafiye olmaması bu manzumede "yâ Ganî Perverdigâr" terkihi kafiye işlevini de görmektedir. Manzumenin 42. beyitinde şairin ismi zikredilmiştir.

Münâcât, söz varlığı ve dil hususiyetleri bakımından Eski Anadolu Türkçesine ait özellikler taşımaktadır. Dönemin Türkçesine ait bazı dil hususiyetlerini şöyle sıralamak mümkündür: 1. Bazı Türkçe kelimelerdeki kapalı "e" ünlüsünün "i" ünlüsünü gösterecek şekilde kullanmıştır: itmek, irişdür, irmek, virmek. 2. Kalın seslerle başlayan bazı kelimelerin başında "t-d" değişimi olmuştur: turur, tutup, tutdum. 3. İyelik eklerinin teklik ve çoğul üçüncü şahıs çekimlerinde düz-dar ünlü ile olan şekillerin kullandığı görülür: yüzi, yüzimi, gönlümi. 4. Şiirde bu döneme has fiillerden olan eyle-gil, yarlığa-gıl gibi kelimelere yer verilmiştir. 5. Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde sıkça rastladığımız "deyü, kamu, od, tamu, tanrı, ayruk, kimesne, çün, çeri gibi Türkçe kelimelerin bu şiirde de yoğun olarak kullanıldığını görmekteyiz. 6. Şiirde ayrıca yüzün tutmak, yoldan azmak ve nefse uymak gibi deyimlere de yer verilmiştir. 7. Günlük dilde kullanmaya alışık olduğumuz bazı kullanımlara yer verilmiştir: "tanrı rahmet eylesin", "cümle iman ehline", "nefse uydurma bizi", "ayıbımızı urma yarın yüzümüze".

Münâcât sade, anlaşılır bir Türkçeye sahip olmakla beraber, Arapça-Farsça kelime ve terkipler bakımından da hayli zengindir. Lakin Arapça-Farsça menşeli kelimeler Türkçeye uygun kaidelerle ifade edilmiştir. Şiirde “cay-ı gurbetde, hûr u gılmân, rûz-ı mahşer, halk-ı cihân” gibi Farsça terkipler olmakla beraber şiirdeki tamlamaların kahır ekseriyeti “merhamet kıl, mahrum komayasın, ümidi kesmek, ihsan eylemek” örneklerinde olduğu gibi Türkçe kullanımlardan yanadır.

Mustafa bin Muhammed Ankaravî'nin bu şiirinde, klasik münâcât tertiplerinden farklı olarak girizgâh bölümü bulunmamaktadır. Manzume doğrudan Allah'a yakarıyla başlamaktadır. İlk beyitte şair “yüzümü dergâha tuttum”, “derdime dermân iriştir” yakarılarıyla talebini dile getirmektedir. Devamında gelen beyitlerde şair; dertlerin kendisine tasallut olduğunu, yolunu şaşırdığını, gam çektiğini; bu sebeplerden ötürü Allah'tan niyazda bulunarak bu dertlerden kurtulmak istediğini belirtmektedir. Şair, cümle müşkül işlere çare veren Allah'ın enbiya ve evliyanın hatırı için kendisine de merhamet etmesini istemektedir. Dünya hayatını bir gurbet yeri olarak gören şair, Allah'tan inayet beklemektedir. Ayrılık acısının peş peşe dile getirildiği şiirde, şair af ve merhamet arzusundadır. Nefsine yenik düşmemeyi, mahşer gönünde günahlarının yüzüne vurulmamasını temenni etmektedir.

Münâcâtın tamamında konuya uygun yerlerde Rahîm, İlâh, Kerîm, Rab, Hâlık, Zü'l-Celâl, Gaffâr, Vâhid, Settâr, Müste'ân, Ferd, Ahad, Tanrı gibi esmâ ve sıfatlara yer verilmiştir. Şiirin tüm beyitlerinde “yâ Ganî Perverdigâr” terkibi tekrarlanmıştır. Ganî kelimesi zengin, bol, varlıklı anlamında olup aynı zamanda Allah anlamında da kullanılan bir kelimedir.²⁶ Perverdigâr ise Farsça Allah, tanrı manasındadır.²⁷ Ganî ismiyle beraber kullanılan bu kelime Halil İbrahim Şener tarafından esmâ-i hüsnâdan sayılmıştır.²⁸

Şiirde kullanılan; “arş-kürsi, hâl, vasl, gam, dergâh, levh-i mahfuz, hıfz, inâyet, nefis, fazl, ihsân ve nefis-i emmâre gibi kavramların sayıca çokluğu şairin tasavvufa olan ilgisini ortaya çıkarmaktadır. Basit ve sade bir üslupla yazılan şiirin mezkûr kavramlarla derinlik kazandığını söylemek

²⁶ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat* (Ankara: Aydın Kitapevi, 2007), 277.

²⁷ Mehmet Kanar, *Farsça Türkçe Sözlük* (İstanbul: Say Yayınları, 2015), 398.

²⁸ Halil İbrahim Şener, *Türk Edebiyatında Manzûm Esmâü'l-Hüsnâlar*, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1985), 46.

mümkündür. Şair sadece bu kavramları vermekle kalmamış, aynı zamanda “on sekiz bin âlem”(1. M/18 b) örneğinde olduğu gibi kozmik unsurlarla bilgi ve sezgisini de manzumeye nakşetmiştir.

Mûnâcâtın tamamında derin bir his, gam, keder ve teslimiyet hâkimdir. Edebî bir metin olmakla birlikte, şairin mutlak teslimiyeti, gösterdiği samimiyet, şiiri bir dua metni konumuna getirmiştir. Şair dünya dertlerinden cehennem azabına kadar tüm dertlerini şiirde dile getirmiştir. Sadece dertleri ortaya koymakla kalmamış aynı zamanda bu dertlerin devası için de Allah'tan yardım dilemiştir. Son olarak şair; şiiri yazana, okuyana ve dinleyenlere dua ederek sözlerini bitirir.

İlk beyit

Yüzümi dergâha tutdum yâ Ğanî Perverdigâr
Derdime dermân irişdür yâ Ğanî Perverdigâr (b. 1)

Son beyit

Tañrı rahmet eylesün ol cân için
Fâtiha ihsân ide yazan için (b. 45)

İkinci Mûnâcât

Mûnâcât başlığını taşıyan bu şiirde herhangi bir başlık bulunmamaktadır. Şairin bu mûnâcâtı da *Hulvü'n-Nâsîhîn* adlı mensur eseriyle aynı mecmuada bulunmaktadır. Mûnâcât, Ankara Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 8091 numarada kayıtlı nüshasının 3b varlığında yer almaktadır. Altı beyitten müteşekkil olan şiir, aruzun “*Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün*” kalıbıyla yazılmıştır. Şiirin sonunda tekrarlanan “ana” sesiyle zengin kafiye oluşturulmuştur. Şairin mahlası veya ismine yer verilmemiştir. Birinci mûnâcâtta olduğu gibi bu mûnâcâtta da dönemin dil özelliklerine has bazı özellikleri görmek mümkündür. 1. Bazı Türkçe kelimelerdeki kapalı “e” ünlüsünün “i” ünlüsünü gösterecek şekilde kullanılmıştır: “itmek, dimek”. Kalın sesle başlayan bir kelimelerin başında “t-d” değişmesi olmuştur: “taldur”. 3. İyelik eklerinin teklik ve çoğul üçüncü şahıs çekimlerinde düzdar ünlü ile olan şekillerin kullandığı görülür: yüzümi, kulı. Birinci mûnâcâtta var olan Arapça-Farsça kelime ve terkiplerin yoğunluğunu bu mûnâcâtta da görülmektedir. Zira bu yoğunluğa rağmen şiirin sade ve anlaşılır bir dille yazıldığını söylemek gerekir.

Mûnâcâtın tamamında şair, Allah'ın isimlerine telmihte bulunularak kulun günâhkarlığını ve acizliğini dile getirir. Bu günâhkar kulun Allah'ın

inayetine sığınmaktan başka çaresi yoktur. Şair ilk beyitte cevri ve isyandan yüzünü Rabb'ine dönerek ondan lutf u ihsan beklemektedir. İkinci beyitte Allah'ın Habib'i Hz. Peygamber'den şefaati diler. Devamında enbiyanın yüzü hürmetine af ve mağfiret arzulamaktadır. Şair, ne kadar günâhkar olsa da çalacağı kapının gene rahmet sahibi Allah olduğunu bilmektedir. Bu minvalde dualarını art arda sıralayarak umut içinde beklemektedir.

İlk beyit

İlk ve son Yâ İlâhe'l-‘âlemîn luṭf ile iḥsân it baña

Cevri ile ‘iṣyân elinden yüzümü döndüm saña (b. 1)

Son beyit

Bir murâdum var ḳapuñdan bendeñi muḫarrem ḳoma

Raḫmet it ṣunlara kim beni du‘â eyleye aña (b. 6)

SONUÇ

Münâcât, kulun hiçbir sanat endişesi gözetmeksizin samimiyetle ve doğrudan aczini ortaya koyarak Allah'tan af ve mağfiret dilemesidir. Arap menşeli bir edebî tür olan münâcât; Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra edebiyatımızda yaygınlık kazanmıştır. Özellikle Divan edebiyatı şairleri tarafından kahir ekseriyeti manzum örnekler olmak üzere çok sayıda eser kaleme alınmıştır. XIV. yüzyıl şairlerinden olan Mustafa bin Muhammed Ankaravî'nin münâcât türünde yazılmış iki şiiri bulunmaktadır.

Mustafa bin Muhammed Ankaravî daha çok dinî ilimlerde eserler telif etmiş bir şahsiyettir. Beylikler döneminde yazdığı tefsirler gerek Türkçe dinî ilimler gerekse Eski Anadolu Türkçesine ait dil numunelerini vermesi bakımından önemlidir. Müellifin tefsir ve nasihate dair eserleri üzerinde çok sayıda akademik çalışma yapılmıştır. Çalışmamızda, öncelikle kendi döneminde yaşamış aynı isimdeki başka şairlerle karıştırılan Mustafa bin Muhammed Ankaravî'nin kimliği ortaya konulmuştur. Yine başka müelliflere nispet edilen bir münâcâtının ona aidiyeti tespit edilmiştir. Bu çerçevede, Mustafa bin Muhammed Ankaravî'nin *Hulvü'n-Nâsîhîn* adlı mensur eseriyle aynı mecmua içerisinde bulunan iki münâcâtı, çeşitli hususiyetler bakımından incelenmiştir.

Birinci Münâcât

Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

Yüzümi dergâha tutdum yâ Ğanî Perverdigâr
Derdime dermân irişdür yâ Ğanî Perverdigâr

Şaşmışam yâ Rab 'adüden eyleyeseñ bizi ħalâş
'İzz u zâtiñ ħürmeti-çün yâ Ğanî Perverdigâr

Ğam çerisi her tarafından yaqalamış gönlümi
Ğamdan âzâd eyle bizi yâ Ğanî Perverdigâr

Her ne derde mübtelâ olsa kamu ħalk-ı cihân
Senden ister derde dermân yâ Ğanî Perverdigâr

'Arş-ı kürsiñ ħaqqı-çün yâ Rab nazâr kııl ħâlime
Kullarıñı sen sevindir Yâ Ğanî Perverdigâr

Baña zehri içirürler Cây-ı şeker bu felek
Kim elinde zehri tutar Yâ Ğanî Perverdigâr

Cümle müşkil işleri ħal eyleyen sensin Kerîm
Ĥâl-i müşkilden ħalâş it yâ Ğanî Perverdigâr

Enbiyânuñ evliyânuñ ħürmeti-çün yâ Raĥîm
Merĥamet kııl ben ĝarîbe yâ Ğanî Perverdigâr

Cāy-ı ğurbetde tūrurken vāşıl olmaz rāh-ı res
Senden olmazsa ‘ināyet yā Ğanī Perverdigār

Levh-i maḥfūz ḥaḳḳ-çün dost ḥācetim eyle revā
Ḥasretime sen ḳavuşdur yā Ğanī Perverdigār

Ğurbete tūtđum yüzümi düşmişem dergāhına
Umarım senden ‘ināyet yā Ğanī Perverdigār

Ka’be ḥürmetine yā Rab eylemiş anı Ḥalīl
Sen bizi ḥıfz it ‘adūdun yā Ğanī Perverdigār

Kim yüzün yerlere tūtup murādın isteyü
Sen murādlar vireceksiñ yā Ğanī Perverdigār

‘Aybımızı urma yarın yüzümüze yā Kerīm
Çünki Settāru’l-‘uyubsiñ yā Ğanī Perverdigār

Gerçi yoldan azdırırssa nefs-i emmāre bizi
Nefs elinden bizi ḳurtar yā Ğanī Perverdigār

Bizi ‘arşıñ gölgesinde gölgelendir yā İläh
Sākin it cennet içinde yā Ğanī Perverdigār

Biñ bir ismi ḥürmeti-çün ḳomşusu it Aḥmed’iñ
Ḥūr-i ğilmāna irişdür yā Ğanī Perverdigār

On sekiz biñ 'ālemiñ haqqı-çün olsun yā İlāh
Sen kabūl kıl hācetim yā Ğanī Perverdigār

Cehennemiñ şiddetinden sen hūlāş eyle bizi
Saña her dem sığınırım yā Ğanī Perverdigār

İns u cinnī hem vuḥūş tuyūruñ rāzıķısuñ
Rūz u şeb rızķım yetişdir yā Ğanī Perverdigār

Dört kitābıñ hūrmeti-çün her belādan şaķla bizi
Hem belādan hem każādan yā Ğanī Perverdigār

Ķudretiyle devr ider göñlümüze şemsiyle māh
Ķıl teraḥḥum sen esirge yā Ğanī Perverdigār

Çün işiñ luṭf u keremdir ḳullarıña yā İlāh
Luṭfuñ dā'im umaruz yā Ğanī Perverdigār

Vir bize bir kaç gün ecelden amānı yā İlāh
'İlm-i 'ālem hūrmeti-çün yā Ğanī Perverdigār

Yer ü gökler hūrmeti-çün İlāhe'l-'ālemīn
Merḥamet kıl bize yarın yā Ğanī Perverdigār

Ķara yüzlü mücrimim yā Rab günāhım bī-'aded
Luṭfiñ irmezse n'idelüm yā Ğanī Perverdigār

Biñ bir adıñ hürmeti-çün ümmeti Aḥmed eyle
Raḥmetiñle yarlıga-ğıl yā Ğanī Perverdigār

Şoñ nefeste eyle bizi dest-i şeytāndan ḥalāş
Bize ĩmān görliğin vir yā Ğanī Perverdigār

Bu münācātı okuyup yüzümi tutdum saña
Bağma yüzüm қarasına yā Ğanī Perverdigār

Her ki yüz tutup münācāt eyledi dergāhiña
Ḥāşa maḥrūm қomayasın yā Ğanī Perverdigār

Cümle maқşūdum murādım hürmetinden dilerim
Senden ayruқ kimesne yoқdur yā Ğanī Perverdigār

Muştafa'nıñ ay yüzi hürmeti yā Müste'ān
Ṭamu odından ḥalāş it yā Ğanī Perverdigār

Kesmezüz senden ümīdi ey Kerīm-i Zü'l-celāl
Ḥācetim eyle müyesser yā Ğanī Perverdigār

Muştafa'ya virdiğñ Qur'an- 'azīmiñ ḥaқkı-çün
Yarlıga-ğıl anam atam yā Ğanī Perverdigār

Ḥālıқ'ısıñ Rāzıқ'ısıñ on sekiz biñ 'ālemīñ
Cümle diller zıkr iderler yā Ğanī Perverdigār

Öldürüp diri kılan sensin kamu kullarını
Ağlayanı güldürürsin yâ Ğanî Perverdigâr

Bahr-ı rahmetden kime bir kaçre ihsân eylesen
Rahmete mustagrağ olur yâ Ğanî Perverdigâr

Fi'limizi bize yarın 'arz idersin yâ İlâh
Vah diriğdir hâlimize yâ Ğanî Perverdigâr

Nefse uydurma bizi ey Pâdişâh-ı Zü'l-celâl
Ğam değil minnet yiridir yâ Ğanî Perverdigâr

Rûz-ı maşerde kamu kullar ile deyü zâruñı
'Arz idüp eyle terahhum yâ Ğanî Perverdigâr

Cümle îmân ehline fazlıñla rahmet eylegil
Zirâ Ğaffarü'z- zünüb'sün yâ Ğanî Perverdigâr

Ne yüzile varavüz yarın seniñ dergâhıña
Senden olmazsa 'inâyet yâ Ğanî Perverdigâr

Oı kıyâmet şiddetinden sen hâlâş eyle bizi
Muştafa'ya sen bağışla yâ Ğanî Perverdigâr

Oğuyanı diñleyeni göreni hem yazanı
Rahmetiñle Yarlığa-ğıl yâ Raḥîm u yâ Ğanî

Tañrı raħmet eylesün ol cān için
Fātiħa iħsān ide yazan için

İkinci Münâcât

Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

Yā İlāhe'l-‘ālemīn luṭf ile iħsān it baña
Cevr ile ‘iṣyān elinden yüzümi döndüm saña

Hem refiķ eyle baña tevfiķi yā Rabbenā
Kim gidem dā'im Ḥabīb dostuñ Muħammed'den yaña

Şöyle faẓl eyle bugün biz kuliña
Yāze'l-kerem kim görürse yarın anda ҡalur ҡana

Raħmetüñ deryāsına ҡaldur beni Yāze'l-‘āṭā
Kılmaya bırakmaduķ ism-i cemī' heb saña

Hem ağarmaķ dir yüzüm enbiyā ħürmetine
Evliyā gile bile ħaşr it ҡoma şoña

Bir murādum var ҡapuñdan bendeñi maħrum ҡoma
Raħmet it şunlara kim beni du'ā eyle aña

KAYNAKÇA

- Akçay, Yusuf. *Mustafa Bin Muhammed'in İhlâs Sûresi Tefsiri (Giriş-İnceleme-Metin-Ekler Dizini-Sözlük-Tıpkıbasım)*. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Bılıkçı, Beyza. *Ankaralı Mustafa bin Muhammed ve Hulvü'n-Nâsthîn Dil İncelemesi-Metin-Sözlük 1b-42b*, İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2009.
- Bursalı Mehmed Tahir. *Osmanlı Müellifleri* (Haz. M. A. Yekta Saraç). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınevi, 2016.
- Canım, Rıdvan. *Divan Edebiyatında Türler*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Coşan, M. Esad. "XV. Asır Türk Yazarlarından Muslihu'ddin, Hamidoğulları ve Hızır Bey", *Vakıflar Dergisi* 13 (1981).
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitapevi, 2007.
- Gürbüz, Nadide. *Mustafa İbn-i Muhammed Ankaravî Yasin Sûresi Tefsiri*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1986.
- Halil İbrahim Şener, *Türk Edebiyatında Manzûm Esmâü'l-Hüsnâlar*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1985.
- Kanar, Mehmet. *Farsça Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yayınları, 2015.
- Koçin, Abdulhakim. *Türk Edebiyatında Münâcât*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.
- Köprülü, Mehmed Fuad. *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınevi, 1980.
- Kurnaz, Cemal. *Münâcât Antolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- Macit, Muhsin. "Münâcât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 31/563-565. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Mustafa bin Muhammed Ankaravî, *Hulvü'n-Nâsthîn*. Ankara Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 8091.

- Özcan, Ali. *Tebareke Tefsiri (Metin-Gramer Notları-Sözlük)*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1987.
- Öztuna, Yılmaz, *Büyük Türkiye Tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınevi, 1977.
- Pekocay, Necla. *İslami Türk Edebiyatı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2002.
- Pekolcay, Necla. vd., *İslâmî Türk Edebiyatı Giriş/ İslâmî Türk Edebiyatında Nev'iler*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1981.
- Sarıkaya, Meliha Yıldırım. "Halk Dilinde Bir Duâ Mecmûası: Bilâl Nûrî Münâcâtı". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27, (2012).
- Şemseddin Sâmi, *Kamûs-i Türkî*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2019.